DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt:III Sayı:9-10 Yıl:1999-2000

İZMİR,2000

ALİ REŞAT
BİBLİYOGRAFYASI DENEMESİ

Bayram Eyüp Ertürk

Al'i Reşat (1877-1929), Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yetişmiş tarihçi bilimadamlarındandır. Bugün Bulgaristan topraklarında kalan ve aynı zamanda Cevdet Paşa'nın da memleketi olan Lofça (Lovec)'da doğmuştur. Babası Lofça Âşâr müdürlerinden ve eşraftan İsmail Âdil Bey, annesi de Habibe Hanımdır. Ali Reşat'ın doğduğu yıl patlak veren 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle ailesi İstanbul'a göç etmiş ve kendisi de bütün ömrünü Osmanlı başkentinde geçirmiştir. İlköğrenimini İstanbul'un ilk özel ilköğretim okullarından Dersaadet Medrese-i Edebiyesi'nde tamamlayan Ali Reşat daha sonra Dersaadet İdadi-i Mülkiyyesi'ni bitirmiştir. Ardından Mekteb-i Mülkiyye-i Şahane'ye devam eden Ali Reşat 1897 yılında buradan mezun olmuştur. II. Abdülhamid'in baskı ve sansürünün henüz o derece yoğunlaşmadığı bir dönemde öğrenimini tamamlayan Ali Reşat'ın 1897-1908 yılları arasındaki asil görevi Maarif Nezareti Muhasebe Kalemi'nde memurluk olmuştur. Buna ek olarak, ihtiyaç duyulan mekteplerde geçici öğretmenlik görevlerinde de bulunmuştur. Bunlar; 1899 yılından itibaren Eğrikapı Merkez Rüşdiyesi'nde riyaziye (matematik), Darülmuallimin'in ibtidaiye kısmında hesab (aritmetik), aynı okulun rüşdiye kısmında ve ayrıca Vefa İdadisi'nde kitabet (yazı yazma) dersi öğretmenlikleridir[1]. Ali Reşat'ın aslında Mülkiye'deki öğrencilik yıllarına dek uzandığı anlaşılan tarih bilimi ve öğretimine olan ilgisi, ikinci meşrutiyet ile birlikte iyice ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde tarih muallimlik ve müderrislikleri yanısıra birçok orta ve ayrıca yüksek öğretim kurumunda da yöneticilikler üstlendiği görülmektedir. Bunlarla birlikte Maarif Nezareti'nin üst kademelerinde de yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. İlk tarih muallimliği ve okul müdürlüğüne Mercan İdadisi'nde (1908) başlayan Ali Reşat bundan sonra sırasıyla; İstanbul Leyli İdadisi müdürlüğü ve tarih muallimliği, İstanbul Vilayeti Maarif müdürlüğü (1909-1912), Darülmuallimin-i Âliye müdürlüğü ve tarih muallimliği (1912-1913), Meclis-i Maarif âzâlığı (1913-1914), Telif ve Tercüme Dairesi âzâlığı (1914-1915), Darülfünun Edebiyat Medresesi (ayrıca kısa bir dönem de İnas Darülfününu) tarih müderrisliği (1915-1922),

---

[1] **B.O.A. Tercüme-i Hal Varakası ve Zeyli**, s.1-2 (Maarif Nezareti Sicil No: 3383)

Mülkiye Mektebi tarih-i siyasi muallimliği (1910-1915; 1918-1922), Tedrisat-ı Âliye Umum müdürlüğü (1919), Maarif-i Umumiye Nezareti müsteşarlığı (1919-1921; 1921-1922) yapmıştır. İlaveten Galatasaray Sultanisi, Maliye Memurları Mektebi (1910-1914) ve Darüşşafaka Lisesi'nde de (1918) tarih muallimliklerinde bulunmuştur.

1919 yılı sonlarında Darülfünun'un özerkleştirilme çalışmaları içerisinde okula "emin" (rektör) seçimi gündeme gelmiş ve Müderrisler Meclisi, adı geçen toplam 72 aday içerisinde yapılan seçim sonucu en çok oy alan dört kişiyi belirlemiştir. Bunlar sırasıyla, Besim Ömer Paşa (65 oy), Ali Reşat (37 oy), Müslihiddin Bey (20 oy) ve Rıza Tevfik (1 oy)'dir. En çok oy alan iki aday durumundaki Besim Ömer Paşa ve Ali Reşat'ın isimleri, nizamname gereğince Maarif nazırı Said Bey'e bildirilmiş, o da daha çok oy alan Besim Ömer Paşa'yı ilk Darülfünun emini olarak seçip atamıştır[2].

Mustafa Kemal (Atatürk)'in önderliğinde kazanılan Kurtuluş Savaşı'nın ardından saltanat kaldırılmış ve Milli Mücadele esnasında İstanbul hükümetlerine bağlı olarak görev yapmış özellikle üst düzey yetkililer hakkında soruşturmalar başlatılmıştır. Bundan Ali Reşat'ın da etkilendiği görülmektedir. 3 Mayıs 1339'da toplanan "Encümen-i Müdiran", Balıkesir ve Bursa civarındaki Kuva-yı Milliye aleyhinde çalışmalarda bulunmuş olduğu iddiası ile Ali Reşat'ın "haiz-ül istihdam" olmadığı sonucuna varmış, İstanbul'daki nezaretin ilgası ardından açıkta kalmış olan adı geçenin, ma'zuliyyet maaşı tahsisi hakkındaki dilekçesine de olumsuz yanıt vermiştir. Ancak 27 Mayıs 1340 tarihindeki toplantısında –aradan geçen bir yıllık dönemde yapılan araştırmalar sonucu olsa gerek– Ali Reşat hakkında alınan önceki karar iptal edilmiş, böylelikle ister ise yeniden istihdam edilebilme hakkı tanınmış, ayrıca evvelki dilekçesi paralelinde 1 Kasım 1922'den geçerli olmak üzere emekli maaşı bağlanmasına karar verilmiştir[3]. Bunun üzerine Ali Reşat emekliliği tercih etmiş ve bundan sonra kadrolu olarak resmi bir görevde bulunmamıştır. 1923 yılı içerisinde Darülfünun'daki hocalık görevinden de istifa eden Ali Reşat 1924 ile 1929 yılları arasında, makinalarını Avrupa'dan getirmek suretiyle tesis ettiği Yeni Matbaa'da yayın işleri ile uğraşmıştır. 6 yıla yakın devam eden matbaacılık faaliyeti içerisinde "Her türlü kitap, mecmua, katalog, defter, cetvel, fatura ve emsalini tab' ve teclid..." etmiştir[4]. Yeni Matbaa'da, ilk ve ortaokullar ile liseler için kendi kaleme aldığı bazı tarih ders kitapları dışında, Ahmet Rasim'den Hüseyin Cahit'e, Besim Ömer'den Süleyman Nazif'e, Abdullah Cevdet'ten Akçuraoğlu Yusuf'a kadar birçok önemli kalemin eserlerini yayınlamıştır[5].

---

[2] "Darülfünun Eminliği, Müderrisiyinin Dünkü İctimaları – Besim Ömer Paşa 65 rey kazandı", **İkdam**, 2 Teşrin-i Sani 1335, s.1; "Darülfünun-u Osmani'de Divan Reisliği İntihabı", **İkdam**, 1 Teşrin-i Sani 1335, s.1.

[3] **M.E.B.A. Sicil Defteri, No:1766**, s. 6-7.

[4] **Türk Yılı 1928** (Derleyen, Akçuraoğlu Yusuf), İstanbul 1928 [Kitabın arka kapağındaki "Yeni Matbaa" reklamı]

[5] Ayrıntılı bilgi için bkz.; Bayram Eyüp Ertürk, **Ali Reşat ve Tarihçiliği**; Dokuz Eylül Üniversitesi, (Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayınlanmamış doktora tezi) İzmir 1999, s.22-26

ALİ REŞAT BİBLİYOGRAFYASI

1928 yılında, dönemin Maarif müsteşarlarından Kemal Zaim (Sunel)'in ısrarları ile, o sıralarda boş bulunan, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Kurun-u Vusta kürsüsüne "serbest müderris" olarak geri dönen Ali Reşat, 09.04.1929'daki ölümüne kadar buradaki görevini sürdürmüştür.

Ali Reşat, 1897'de Mülkiye'den mezun olduktan sonra Maarif Nezareti'ndeki memuriyetine başladığı günlerde basın yaşamıyla da tanışmıştır. Büyük bölümü, II. Abdülhamid'in sıkı sansür ve baskı dönemine denk gelen 1897-1908 yılları arasında sırasıyla Saadet, İkdam, Sabah ve Gazete (Yeni Gazete)'de toplumsal, siyasal, bilimsel vb. değişik konularda, bilhassa da güncel gelişmeler hakkında tek ya da dizi halde telif-tercüme yazılar yayınlamış, ayrıca fransızcadan çevirdiği dört romanı da Sabah gazetesinde tefrika halinde okuyucuya sunmuştur. Tanin, Tasvir-i Efkâr ve Vakit gibi yayın organlarında da yazılar kaleme almış olması ihtimali ile birlikte toplamda sayıları yüzlerle ifade edilebilecek bütün makaleleri –tespit edebildiğimiz kadarıyla 1 tanesi hariç– imzasız yayınlandığı; ayrıca bir kısaltma yahut müstear isim de kullanmadığı için belirlenememiştir. Kullandığı dil ve üsluptan yola çıkarak yapılabilecek tahminler de sağlıklı sonuçlar veremeyeceği için bu yöne tevessül edilmemiştir.

Ali Reşat, II. Meşrutiyet döneminde de basın-yayın dünyasındaki faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak bu dönemde gazete yazarlığına ara vermiş, onun yerine bilimsel dergi yayıncılığı ve yazarlığı ön plana çıkmıştır. Mekteb-i Mülkiyye İttihad ve Teavün Cemiyeti'nin yayınlamağa başladığı Mülkiye dergisinde cemiyet adına iki yıl (1909-1911) "imtiyaz sahibi ve müdürü" olarak görev yapmış, yazılar da kaleme almıştır. Bunun ardından, Satı Bey'in halefi olarak idaresini devraldığı Darülmuallimin'in çıkarmakta olduğu Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası'nı, kapsamını genişletmek suretiyle ilk ve orta öğretimi içerecek hale getirmiş, Tedrisat Mecmuası adı altında yayınlamaya devam etmiştir (1912-1913). Okul müdürü olarak "sermuharrir" sıfatıyla dergide iki yazısı da yayınlanmıştır. Ali Reşat'ın bu dergilerde "Heyet-i Tahririye" imzası ile yayınlanmış bazı yazıları da kaleme almış olması da muhtemeldir.

Ali Reşat, 1908 sonrasında tarihçilik yönünü öne çıkartmış, birbiri ardı sıra birçok önemli esere müellif yahut mütercim olarak imzasını atmıştır. Bir çoğu son yüz elli yıl (1789-20. Yüzyıl başı) içerisinde, yani Asr-ı Hazır (Yakınçağ) dünyasında meydana gelmiş önemli gelişmeleri konu eden bu çalışmaları meydana getirebilmiş olmasında, bizim tespitlerimize göre bazı önemli nedenler ve hareket noktaları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye'nin bilimsel tarihçiliğe duyduğu gereksinmenin etkisiyle tarihe karşı gün be gün artan ilgi ve merak olmalıdır. Bir çok kereler Ali Reşat'ın da vurguladığı üzere Osmanlı'nın (1923'den sonra Türkiye'nin) çağını yakından izleyebilmesi, siyasal, toplumsal, bilimsel vb. gelişmeleri günü gününe takip edebilmesi bir zorunluluktur. Bu bağlamda öncelikle Batılı dillerden çevrilecek tarih eserleri sayesinde Batının Türklere bakışı analiz edilmeli, bundan sonra ilgili her branşta yapılacak bilimsel araştırmalarla özgün eserler ortaya konulmalıdır. Ali Reşat'ın, daha Dersaadet Medrese-i Edebiyesi'nde

temelleri atılan yabancı dil (fransızca ve arapça) bilgisini, özellikle fransızcasını Mülkiye yıllarında, kendi çabası ile mükemmel hale getirmiş olması ve uzun müddet bizzat içerisinde yer aldığı basın-yayın dünyasının kendisine sağladığı günceli yakından izleme avantajı, onun tarihçiliğinin gelişiminde önemli pay sahibi olmuştur.

Ali Reşat'ı, temelleri Osmanlı döneminde atılmış olan bilimsel Türk tarihçiliğinin ilk önemli isimlerinden biri olarak ifade etmek gerekir. Çünkü o, tarihi, bir propaganda/övünme yahut avunma/avundurma aracı olarak görmemiş, başta Fransa merkezli pozitivizim ve ayrıca kısmen, Almanya kökenli romantizim akımlarının etkisinde geliştirdiği tarihçilik anlayışından ölümüne dek taviz vermemiştir. O, İbn-i Haldun çizgisinde, ama özellikle son dönem Avrupası'nda gelişen pozitivist yaklaşımın yönlendiriciliğinde bilgi eleştirisini gündeme getiren, sağlıklı belgesel temellere dayalı bilgilerin geçerliliğini defaatle vurgulayan, kendi döneminde ülkesinin belge kaynakları ve bilimsel araştırmaları çok yetersiz düzeyde olduğu için Batı'daki gelişmelerden istifade eden, bu bağlamda çeviri ve iktibaslar yaparak kamuoyunu bilgilendirmeye çalışan çok yönlü bir tarihçidir. Özellikle uzak geçmişe ilişkin rivayete dayalı bilgileri ve bunları doğru kabul ederek aktarmak ile yetinmiş, gerçekleri araştırarak ortaya çıkarma çabasını göstermemiş, bunun yanısıra kendi düşüncelerini yahut ulusal ya da dinsel duygularını bilimin önüne geçirmekten çekinmemiş yazarları "tarih müverrihi" kabul etmeyen Ali Reşat, Türkiye'de bilimsel tarihçiliğin gelişimine, daha doğrusu tarihin bir bilim dalı haline gelmesine katkıda bulunmuş önde gelen isimlerden biridir. İlk, orta, yeni ve yakınçağ tarihi üzerine binlerce sayfalık eseri bulunan Ali Reşat'ın en çok yakınçağlar üzerinde durduğu, bağımsız ve medeni bir devlet halinde yaşayabilmek için yakından ve doğru olarak bilinmesini adeta zorunlu addettiği son iki asırlık dönemde Türkiye'de ve dünyada meydana gelmiş önemli gelişmelere dikkat çektiği görülmektedir. Bu bağlamda büyük kısmı Türkçedeki ilk'lerden olan birçok telif ve tercüme esere imzasını atmıştır. Dreyfus meselesi, Bismark'ın kişisel ve siyasal yaşamı, yakınçağ Avrupası'nın siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik tarihi, Tanzimat Fermanı ve dönemi, Fransız Devrimi ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin önemi, Osmanlı-Rus ilişkileri, Faşizm ve bir yabancı gazetecinin gözünden 1911-1922 yılları arasındaki Türk-Yunan ilişkileri, onun üzerinde durduğu konular arasındadır. Ali Reşat bu ve benzeri mevzuları yalnızca bilimsel olarak incelemekle kalmamış, ders kitaplarına da yansıtarak ilk öğretimden yüksek öğretime kadar her kademedeki öğrenciye aktarmaya çalışmıştır. İlgili eserlerinin tamamında insan haklarına, bilhassa özgürlük, eşitlik, adalet ve ulusal egemenlik kavramlarına dikkat çekmiş, ayrıca bilim ve teknolojiden felsefeye, cumhuriyet ve demokrasilerin gelişiminden yeni devletlerin ortaya çıkışına kadar yakınçağlar dünyasında meydana gelmiş önemli gelişmeleri irdelemiştir.

Aynı zamanda Türkçedeki ilk ortak bilimsel çalışmalar durumundaki ilk iki eserini Babanzâde İsmail Hakkı ile birlikte kaleme almış ve ömrü boyunca da imzasını attığı birçok eserini devrinin, kendi alanlarında önde gelen yazar ve çevirmenleriyle beraber meydana getirmiştir.

ALİ REŞAT BİBLİYOGRAFYASI

Ali Reşat'ın 1898-1930 yılları arasında tespit edebildiğimiz kadarıyla 15'i bir ya da birkaç yazar ile birlikte, yahut komisyon çalışması olarak toplam 55 kitabı ve 2'si dizi yazı biçiminde imzalı 6 makalesi yayınlanmıştır. Makaleleri dışında, yalnızca kitap sayısı hesap edildiğinde - 32 yıl itibariyle – her yıla 1.7 eser düşmektedir. Bu rakama, bazı eserlerinin yıllar içerisinde yaptığı 2 ilâ 3. baskılar dahil değildir. Çalışmalarının büyük kısmı, 1928 yılından önce yayınlandığı için Arap harfleriyle basılmış ve yeni yazıya transkripte edilmemiştir. Yeni Türk alfabesiyle yayınlanmış olan eserleri şunlardır : İlk Mekteplere Tarih Dersleri (iki cilt, ikinci baskı - 1929) ; Umumi Tarih (ortaokullar için, iki cilt, ikinci baskı - 1929) ; Umumi Tarih (liseler için, iki cilt, ikinci baskı - 1929) ; Bismark (1929). Ali Reşat'ın telif ve tercüme 15 esere ortak imza attığı isimler şunlardır: İsmail Hakkı (Babanzâde), Ali Seydi (birlikte en çok ortak esere imza attığı isimdir), Ali Kemal, Macar İskender, Mehmed İzzet, L. Feuillet, Galip Atâ(ç), Necib Âsım, Yusuf Behçet, Ali Muzaffer, Galib Bahtiyar ve Avni beyler. Kitaplarından 4'ü çeviri roman, 1'i de ortak ansiklopedik çalışma olup geri kalanları tarih üzerine eserlerdir. Bunların 38'i öncelikle ilk, orta, mesleki ve yüksek öğretim okullarına ders kitabı olarak kaleme alındığı halde, ilkokullar için yazılmış olanlar ile yüksek öğretim için kaleme aldığı "Tarih-i Siyasi" ve "On sekizinci ve On dokuzuncu Asırlarda Tarih-i Umumi ve Osmani" ders notları dışındakiler aynı zamanda genel okuyucu kitlesine de sunulmuş çalışmalardır. Bu 38 kitaptan 23'ü ilk ve orta öğretim, 14'ü yüksek ve 1'i de mesleki öğretim okulları için kaleme alınmıştır. Yüksek okullar (Mülkiye Mektebi ile Darülfünun Edebiyat Medresesi) için kaleme aldığı 14 eserden 12'sinin taşbaskı olarak yayınlandığı görülmektedir. Geri kalan 12 kitaptan 9'u dönem/konu monografileri, 3'ü de biyografik eserlerdir. 55 eserin 17'si doğrudan siyasal tarih konuları üzerine alınmış olup geri kalan 38 kitabın önemli kısmı da kimi bölümleri itibariyle dolaylı olarak siyasal tarih ile ilişkilidir. 6 makalesinden ise 3'ü siyasal tarih, 3'ü de eğitim konuları üzerine kaleme alınmıştır. 55 kitabın 18'i iki ilâ dört cilt arasında değişen çok ciltli (bütün eserleri hesap edilirse, toplamda 77 cilt) çalışmalar olup kitap ve imzalı makalelerinin toplamda ulaştıkları sayfa sayısı – eksiksiz nüshalarını bulamadığımız Küçük Tarih (1327 (H.)), Tarih-i Siyasi (1334-1339) ders notlarından Mülkiye Mektebi için yazdıklarının tamamı ile Darülfünun için kaleme aldıklarından ilk ikisi olmak üzere toplam beş cilt ve Onsekizinci ve Ondokuzuncu Asırlarda Tarih-i Umumi ve Osmani (1. Cilt, 1335) adlı eserleri dahil – tespitlerimize göre 28.000'i aşmaktadır. Bu rakama, 1897-1908 arasında başta Saadet, İkdam ve Sabah gibi gazeteler olmak üzere basında kaleme aldığı ve imzasız yayınlandığı için kesin olarak saptayamadığımız, ihtimal ki yüzlerce sayıdaki makalesi dahil değildir. Makaleleri bir yana büyük çoğunluğu meşrutiyetten sonra olmak üzere bu kadar çok esere 32 yıl içerisinde imza atmış olması ister istemez akla 1908'den önceki bir hazırlık devresini getirmektedir. Bu dönem Mülkiye'deki öğrencilik yılları ile hemen sonrasında atıldığı basın yaşamı olmalıdır. II. Abdülhamid dönemine denk gelen bu devirde açık ya da gizli yollarla Batıda meydana gelen önemli gelişmeleri yakından izlemiş ve bu arada ilerlettiği fransızcası ile gerek basın gerekse tarih dünyasındaki en yeni eserleri takip etmiş, bu şekilde de 1908 sonrasındaki yoğun çalışmalarının temellerini oluşturmuştur.

Ali Reşat'ın kendi başına ya da ortak çalışma olarak imzasın attığı 55 eserinden 16'sı, mükemmel düzeyde bildiği fransızcadan tercüme yahut tercüme-iktibas yoluyla kaleme alınmıştır. Belirleyebildiğimiz –tek ya da dizi halde– altı imzalı makalesinin birisi tercüme, bir diğeri de kısmen tercüme suretiyle yayınlanmış yazılardır.

Ali Reşat'ın imzasını taşıyan 55 adet telif-tercüme eserden 13'ü birden fazla baskı yapmıştır. Bu 13 eserden 10'u, ilk ve ortaokullar ile liseler için kaleme aldığı ders kitaplarından olup 2 ilâ 3 baskı yapmışlardır. Bunlar; Ali Seydi ile birlikte rüştiyeler için yazdığı Tarih-i İslâm (1327(H.)), Tarih-i Osmanî (1327(H.)), Tarih-i Umumi (1327(H.)), yine Ali Seydi ile birlikte, idadiler için kaleme aldığı Tarih-i Umumi (üç cilt, 1327(H.)), kendisinin sultaniler için yazdığı Tarih-i Umumi (dört cilt, 1330, 1331, 1331, - dördüncü cilt (1339) hariç -), Tarih-i Umumi (iki cilt, 1331), ortaokullar için yazdığı Yeni Tarih-i Umumi (üç cilt, 1340), ilkokullar için kaleme aldığı İlk Mekteblere Tarih Dersleri (iki cilt, 1928), ortaokullar için yazdığı Umumi Tarih (üç cilt,1928) ve liseler için hazırladığı Umumi Tarih (iki cilt, 1928)'dir. Bu kitapların kısa dönem aralıklarıyla yapılan yeni baskılarının çoğunlukla aynen, diğer bölümünün ise kısmen yenileştirerek yayınlandığı görülmektedir. Ali Reşat'ın bunlar dışında mesleki ve yüksek öğretim okulları için kaleme aldığı kitaplar ile hemen tamamı kendi alanlarında türkçedeki ilk ciddi, kapsamlı çalışmalar olan özgün telif- tercüme eserlerinin büyük kısmı yalnızca bir baskı yapmıştır. Darülfünun, Mülkiye ve Maliye Memurları Mektebi'nde verdiği derslerden kitaplaştırılmış olan 16 eserden 14'ü okutuldukları okullarda litografi (taşbaskı) usûlü ile basılmıştır. Devlet-i Osmanîye Asr-ı Hâzır Tarihi ve Avrupa ile Münasebât-ı Hariciyyemiz Nokta-i Nazarından Tarih-i Osmanî adlı kitapları Kanaat Kütübhanesi tarafından yayınlanmıştır. İki baskı yapan diğer üç eseri şunlardır: Bismark, Hayat-ı Hususi ve Siyasisi (ikinci baskı:...,İstanbul 1320 (H.),368 sayfa.); Tarih-i Siyasi, Asr-ı Hâzırda Avrupa (Ali Reşat'ın Ch. Seignobos'tan üç cilt halinde tercüme ettiği bu eserin birinci cildi 1324 (1908) tarihinde yayınlanmıştır. Ancak bu cildin ilk baskısında mütercim olarak Ali Reşat ile birlikte Ali Kemal'in de imzası da bulunmaktadır. Birinci cildin aynı yıl yapılan ikinci baskısında ise yalnızca Ali Reşat'ın imzası bulunmaktadır); Tarih-i Umumi, IV. Asırdan Zamanımıza Kadar (E. Lavisse ile A. Rambaud başkanlığındaki bir komisyonun 12 cilt olarak hazırladığı eserin, 1334'de Ali Reşat tarafından Türkçeye kazandırılması girişimi gündeme gelmiş, ancak eserin birinci cildinin ("Evveliyat" kısmı) birinci bölümü yayınlanabilmiştir. 1926'da bu kez Maarif Nezareti önderliğinde, içerisinde Ali Reşat'ın da bulunduğu bir komisyon oluşturulmuş ve bu çeviri işi yeniden gündeme gelmiştir. Ancak bu kez de birinci cildin tamamı tercüme edilmiş olmasına karşın diğer ciltleri yayınlanamamıştır.)

Ali Reşat'ın – Ahmet Refik ile birlikte - meşrutiyet devri tarih ders kitaplarına damgasını vurduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu durum, 1908-1922 arasındaki dönemde olduğu kadar belirgin olmasa da cumhuriyetin ilk yıllarında da –ölüm yılı olan 1929'a dek– devam etmiştir. Ali Reşat'ın bu dönemlerde okullar için yenileşen müfredat programlarına göre yeni baskılarında ekleme yahut çıkarmalar

yaparak tam bir tarih ders kitapları koleksiyonu kaleme aldığı görülmektedir. Ali Reşat, Ali Seydi ile birlikte başladığı telif ders kitabı yazımını daha sonra kendi başına sürdürmüş ve kabaca bir tasnifle, ibtida (ilkokul) dört ve beşinci sınıflar; rüşdiye (ortaokul) bir, iki ve üçüncü sınıflar; sultani ikinci sınıftan onbirinci sınıfa dek bütün sınıflar, idadi bütün sınıflar (sonradan lise birinci ve üçüncü sınıflar) olmak üzere neredeyse her sınıf için bir ya da birden fazla tarih kitabı yazmıştır. Bu kitapların Osmanlı ve cumhuriyet dönemlerinde eğitim bakanlıklarınca dönem dönem uygulanmış olan yarışma ile belirleme yahut doğrudan yazara ısmarlama usullerinde kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1330'da "Mekâtib-i sultaniyenin altıncı sınıflarında tedris edilmek üzre..." yazdığı Tarih-i Umumi (birinci cilt – Kurun-u Ûlâ) kendi grubu içerisinde "Maarif Nezareti'nce tertib olunan müsabakada...birincilik kazanmıştır."[6]. Ayrıca Ali Reşat'ın, başta ilk ve ortaokullar için olmak üzere her okul düzeyinde ders kitabı kaleme almasında, II. Meşrutiyet ile birlikte Maarif Nezareti tarafından kabul edilmiş olan "sene-i cedide" programlarında, ilgili okullarda birbirinin devamı olarak okutulan branş derslerinin her sınıfta aynı öğretmen tarafından verilmesi esasının benimsenmiş olması da etkili olmalıdır[7]. Bu şekilde her sınıfta aynı dersleri (birbirinin devamı olan konuları) okutacak olan öğretmen büyük olasılıkla aynı yazarların kitaplarını izleyecektir.

Ali Reşat'ın 1923'ten sonra da ders kitabı yazımı sahasındaki etkinliğini sürdürdüğü görülmektedir. 1924'te dönemin Maarif vekili Vâsıf (Çınar) Bey'in önderliğinde toplanan İkinci Heyet-i İlmiye'nin aldığı kararlara göre ilk ve ortaokullarda okutulacak ders kitapları müsabaka ile belirlenecek, liseler için ise önde gelen uzmanlara havale edilecektir[8]. Ali Reşat'ın 1929'a dek ilk ve ortaokullar için birkaç baskı yapmış olan tarih ders kitaplarının yanında, liseler için 1926'da kaleme aldığı Asr-ı Hâzır Tarihi ile 1928 ve 1929'da iki kez basılan Umumi Tarih (Lise-1 ve 3) kitapları kendisinin, Maarif Vekaleti'nin benimsediği yarışma yahut ısmarlama yöntemlerinden her ikisinde de tabir-i caizse sınıfı geçerek eserlerini kabul ettirdiğinin kanıtı olsa gerektir. Bunun dışında, ulusçu tarih eğitiminin ana hatlarının çizilmeye başlandığı bir dönemde "Maarif Vekaletince muallimlerden mürekkeb bir heyete..." yazdırılan ve okul çocukları için "Talebe El Kitapları"serisinden bastırılan üç kitaplık "Tarih" çalışmasının hazırlanmasında istifade edilen kaynaklar arasında genel ifadeler ile Ali Reşat'ın kitaplarının da zikredilmiş olması dikkati çekmektedir[9]. Bütün bu örnekler ölümüne dek eğitsel yayın faaliyetlerini ve son bir yılında da (1928-1929) dışarıdan, Darülfünun'daki hocalık görevini sürdürmüş olan Ali Reşat'ın cumhuriyet dönemi hükümetlerinden de takdir görmüş olduğunu göstermektedir. Bu da, Maarif vekili Vâsıf (Çınar)'ın 1924'te ifade ettiği üzere, Osmanlı'dan cumhuriyete geçilen günlerde herhangi bir

---

6 Ali Reşad, **Tarih-i Umumi**, I.Cilt (Sultani 6.sınıf), 1330 (Kitap kapağındaki ifadeler).

7 Ali Reşad-Ali Seydi, **Tarih-i Umumi**, 3. Cilt (İdadi 3:sınıf), 1327 (H.),(Ali Reşad ve Ali Seydi'nin kitabın başına yazdıları "İfade" kısmında dile getirdikleri.s. 3)

8 "Hey'et-i İlmiye..." **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Mayıs 1340, No.1112, s.2, sü.5

9 **Tarih**, II. Kitap, Maarif Vekâleti yayını, "Talebe El Kitapları" serisi, Nr.1, Devlet Matbaası, İstanbul 1929, s.51.

sebepten ötürü mesleklerinden uzak kalmış kaliteli eğitimcilerden yeniden yararlanma, onların bilgi ve tecrübelerinden birçok bakımdan istifade etme çabasının canlı bir örneğini teşkil etmektedir[10].

Ali Reşat'ın yazdığı ders kitaplarından bahsederken şunu da belirtmeliyiz ki, kendisinin, eğitim yöneticiliğinde üst mevkilerde bulunduğu bir dönemde Tedrisat Mecmuası'nda kaleme aldığı "Mekteblerde Tarih Dersi" adlı makalesinde öz eleştirel niteliği de olan tenkitlerde bulunmuştur. Bunlardan birisi türkçede özgün tarih ders kitaplarının henüz kaleme alınmış olmaması, diğeri de yazılmış olanların çok büyük hacimlerde oluşturulmuş olmalarıdır. Bir uyanış devri olarak kabul edilebilecek olan II. Meşrutiyet'te okullarda tercüme ders kitaplarının bir süre egemen olmuş olmaları, onun ardından telif eserlerin yavaş yavaş oluşturulmaya başlanması normal karşılanabilir. Yine çok kalın ebatlarda düzenlenen bilhassa tarih ders kitaplarının, meşrutiyet hükümetlerince yeni nesle kısa zamanda çok fazla bilgi aktarabilme, 1908'den önceli durağan dönemi kısa sürede telâfi edebilme endişesinden etkilenerek bu derece hacimli kaleme alınmış olduğu akla gelmektedir. Ali Reşat'ın, muhtemelen mevcut müfredat programlarının içerisinde barındırdığı ayrıntıya varan yoğunluktan kendisini de tamamen kurtaramadığı ve bilhassa bazı lise tarih kitaplarını çok büyük hacimlerde kaleme aldığı görülmektedir. 1914 ile 1923 yılları arasında sultaniler için kaleme aldığı dört ciltlik Tarih-i Umumi'nin 525, 568,504 ve 590 sayfa; 1916 ve 1917'de yine sultaniler için yayınladığı iki ciltlik Kurun-u Cedide Tarihi'nin 694 ve 647 sayfa gibi, zaman zaman içerisinde çok sayıda tarih ve isim barındıran bölümleri olan olağanüstü denebilecek hacimlerde eserler yazmıştır. Burada Ali Reşat'ın, birçoğu kendi alanlarındaki ilklerden olduğu için öncü olmanın taşıyacağı risklerden kolayca sıyrılması mümkün olmayan bu ve benzeri eserlerinin hacim ve içerisinde barındırdığı bilgi çokluğu gibi sebeplerden ötürü, liseler için yazmış olmakla birlikte, hatta ondan da önce kaleme alındığı dönemlerde –daha önce de işaret ettiğimiz üzere– bilimsel tarih eseri ihtiyacına cevap verecek nitelikte düzenlendikleri rahatlıkla söylenebilir. Ali Reşat'ın ilk ve orta öğretim okullarına kaleme aldığı ders kitapları, ilkokullar için tarih derslerinden Osmanlı ve İslâm Tarihi gibi özel tarih alanlarına ve genel tarih (İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ ve Yakınçağ tarihi) eserlerine kadar çok geniş bir yelpazede düzenlenerek yayınlanmıştır. Ayrıca, mesleki ve yüksek öğretim okullarında verdiği, Osmanlı tarihi, genel tarih ve siyasi tarih derslerinden kitaplaştırılmış olan hacimli eserlerinde - doğal olarak - konuları çok daha ayrıntılı şekilde, yeri geldikçe ayrıntılı tahlil ve tespitlerde bulunarak işlediği görülmektedir[11].

Ali Reşat'ın ders kitapları ile bunların dışındaki telif-tercüme birçok önemli eserinin büyük kısmının Kanaat Kütübhanesi ve Matbaası tarafından

---

[10] "Maarif Vekili Vasıf Bey'in Beyanâtı", **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mart 1340, No.1058, s.1, sü.5-6.

[11] Örneğin; Mülkiye Mektebi öğrencileri için kaleme aldığı **Avrupa ile Münasebat-ı Hariciyyemiz Nokta-i Nazarından Tarih-i Osmanî** (1329 (H.), 776 s.); Maliye Memurları Mektebi için yazdığı **Devlet-i Osmaniye Asr-ı Hâzır Tarihi** (1328 (H.), 488 s.) ve Mülkiye ile Darülfünun'da okuttuğu siyasi tarih derslerinin ayrı ayrı , litografi usûlü baskılarından oluşan **Tarih-i Siyasi** (1334 – 1339, toplam 11 cilt ve yaklaşık 4600 sayfa) kitapları gibi.

yayınlandığı görülmektedir. Matbaa ve yayınevi olarak, Mihran'ın matbaasından Artin Asadoryan'a, Türk Neşriyat Yurdu – Şark ve Maarif Kütübhaneleri'nden Matbaa-i Âmire'ye (Devlet Matbaası) kadar birçok yayın kuruluşu ile çalışmış olan Ali Reşat'ın en çok eseri ise İlyas Bayer (1934'ten önce "Behar", Soyadı Kanunundan sonra ise "Bayer")'in Kanaat Kütübhanesi ve Matbaası'ndan yayınlanmıştır. 55 eserinden 25'i 1908-1926 yılları arasında – ilk ve orta öğretim için ders kitaplarının büyük bölümü iki ilâ üç baskı olmak üzere– Kanaat yayınlarından basılmıştır. Kanaat Kütübhanesi'nin mektep kitapları serisinden birçok tarih ders kitabı yayınlanmış olan Ali Reşat'ın telif-tercüme diğer eserlerinin de adı geçen kütüphanenin başka serilerinden piyasaya sürüldüğü görülmektedir. Örneğin Kanaat Kütüphanesi'nin 1908'de düzenlemeye başladığı "Ulûm-u İctimaiye ve Tarihiye Kütübhanesi"nden yayınlanmış olan 13 kitaptan 5'inde, mütercim ya da muharrir olarak –ikisi Macar İskender'le ortak olmak üzere– Ali Reşat'ın imzası bulunmaktadır. Avrupa'nın yakınçağ siyasi tarihinden Fransız Devrimi'ne, Osmanlı-Rus ilişkilerinden Tanzimat'a kadar neredeyse her biri kendi alanlarındaki ilklerden olan bu eserler dışında, adı geçen seriden çevirmen ya da muharrir olarak kitapları yayınlanmış diğer isimler ve eserleri şunlardır: M. Rauf (Seyyid Emir Ali'nin Musavver Tarih-i İslâm'ının çevirisi); Zeki Megamiz (Corci Zeydan'ın Medeniyet-i İslâmiye Tarihi çevirisi); M. Atâ ("Paul Dölagrasseriye"nin Usûl-ü İntihab'ının çevirisi); Köprülüzâde Mehmed Fuad ("Deriyo"nun Napolyon'un Şark Siyaseti-Selim-i Salis ve Napolyon çevirisi); M. Nuri Paşa'nın Netayic-ül Vukuat'ı. Gerek adı gerekse içerisinde yayınlanan eserlerin niteliklerinden de anlaşılacağı üzere bu seri, toplumsal, siyasal ve tarihsel olayları bilimsel olarak irdeleyen önde gelen kalemlerin telif ve tercüme çalışmalarıyla ortaya koydukları eserlerden oluşmaktadır. Aynı kitabevinin 1923 yılında, bu kez daha çok genel halk kitlesi için popüler nitelikte eserler yayınlamak amacıyla oluşturduğu "Yeni Kütübhane" serisinde de Ali Reşat ile yakın teması sürdürdüğü görülmektedir.

II. Meşrutiyet döneminin önde gelen, aktif yayınevlerinden olan Kanaat Kütübhanesi'nin sahibi İlyas'ın, Ali Reşat'ın eserlerinden bazılarına yazdığı "Tâbi'nin İfadesi" ve reklam kısımlarındaki –elbette bastığı kitapların tanıtımı için ticari kaygıdan da âzâde olmayan– kimi ifadelerinin Ali Reşat'ı değişik yönlerden takdir eder nitelikte olduğu görülmektedir. Hatta İlyas'ın, Ali Reşat'ın kaleme aldığı ve 1330'da sultani mektepler için basımına başladığı dört ciltlik Tarih-i Umumi'nin yazımını "...tarih tedrisatındaki vukuf ve ihtisası müsellem olan Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Dairesi âzâsından ve Mekteb-i Mülkiye Tarih-i Osmani muallimi Ali Reşad Bey'e havale etdik..."[12] türünden ifadeleri Ali Reşat'ın Kanaat Kütübhanesi ile birlikte önemli çalışmalara imza attığını göstermektedir. "Yeni Kütübhane" serisinde de benzer durum söz konusudur. "İlmi, edebi, siyasi, tarihi, ictimai, sıhhi, felsefi –telif veya tercüme– her nevi eserler(in)...halka mahsus, herkesin anlayabileceği ve severek okuyabileceği bir şekil ve lisanda.." yazılacağı belirtilen ve "..en muktedir ve mütehassıs zâtların kalemlerinden çıkmasına dikkat

[12] Ali Reşad, **Tarih-i Umumi**, I.Cilt (Sultani 6.sınıf), 1330 (Kanaat Kütübhanesi sahibi İlyas' ın, kitabın başkısmına yazdığı "Tâbi'nin İfadesi" kısmı.)

edilece(ği)..."[13] ifade edilen eserlerden oluşacak bu seri içerisinden 1923-1924 yılları arasında 13 ayrı kitap basılmıştır. Bu eserlerden 3'ünde –birisi Galip Atâ ile birlikte olmak üzere– Ali Reşat'ın imzası bulunmaktadır: Daima Hilekâr (J. Leune'den tercüme), Faşizm (Gorgolini, Ruso ve "İtalikus" takma adlı bir yazarın çalışmalarından tercüme/iktibas), Cihan Muvazenesinin Bozulması (Galip Atâ ile birlikte G. Le Bon'dan çeviri). "Yeni Kütübhane" serisinde Ali Reşat'ın yanısıra eserleri yayınlanan yazarlar ve kitapları şunlardır: Besim Ömer Paşa'nın Nüfus Mes'elesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyât; Fen ve İzdivac; Çocuk Büyütmek; Gebelik; Mehmed İzzet'in Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat; Gad Franko'nun Cemiyet-i Akvam; Süleyman Nazif'in Nasreddin Şah ve Babailer; Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın Bâki (Hayatı ve Eseri); Lütfi Simavi'nin Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim; Ahmed Rasim'in İstibdad'dan Hakimiyet-i Milliyeye adlı eserleri.

Ali Reşat'ın telif eserlerinde –1930'da yayınlanan Bismark adlı kitabının sonunda konuyla ilgili Avrupa'da yayınlamış önemli eserlerin yer aldığı ve Ali Reşat'ın da istifade ettiği anlaşılan kitap listesi hariç– bibliyografya kısmına yer verilmediği görülmektedir. Kendisinin de yazı ve derleme heyeti içerisinde bulunduğu ansiklopedik çalışma Musavver Dairet ül Maarif'in hazırlanışında yararlanılan/ yararlanılacak olan kaynak ya da kişilerin listesinin, eserin son cildinde verileceği belirtilmiş olmasına rağmen, girişimin yarım kalmasından ötürü bibliyografya da neşredilememiştir. Bibliyografya kısmı bulunmamakla birlikte Ali Reşat'ın telif eserleri ile türkçeye çevirdiği kitapların bazılarına, çevirmenin ilâvesi olarak koyduğu kısa bölümleri oluştururken yararlandığı kaynakları ya metin içerisinde zikretmiş yahut da dipnot bilgileri ile okuyucusuna duyurmuştur[14]. Kaleme aldığı eserlerden ilk ve orta öğretim için olan ders kitaplarının, görebildiğimiz kadarıyla büyük çoğunluğu resimli, fotoğraflı, şemalı ve haritalıdır. Mesleki yahut yüksek okullar için yazdığı Tarih-i Siyasi'leri, Avrupa Tarih-i Siyasisine Taalluku Nokta-i Nazarından Tarih-i Osmani gibi bazı eserleriyle ayrıca Daime Hilekâr ve Faşizm gibi kimi tercüme-iktibas kitaplarında resim, harita vb. ilâveler bulunmamaktadır. Yine kitaplarının birçoğunda fihrist (içindekiler), ayrıca Ali Seydi ile birlikte 1909 yılı içerisinde kaleme aldığı Tarih-i Umumi, Tarih-i Osmanî ve Tarih-i İslâm ders kitaplarında "Lûgatçe" (küçük sözlük) bölümleri yer almaktadır.

Ali Reşat'ın imzasının bulunduğu çalışmalardan ikisinin tamamlanamadığı görülmektedir. Bunlardan ilki 1332 (H.) ve 1333 (H.)'de Ali

---

[13] Jean Leune, **Daima Hilekâr**, 2. Cilt, (mütercimi Ali Reşad), 1339, (Kanaat Kütübhanesi sahibi İlyas'ın, kitabın baş kısmına yazdığı "Yeni Kütübhane" tanıtım yazısı, s.5 (s.4-5).)

[14] Örnek olarak; İsmail Hakkı (Babanzâde) ile birlikte kaleme aldığı **Bismark, Hayat-ı Hususi ve Siyasisi** (1316 (H.)) ile **Dreyfus Mes'elesi ve Esbab-ı Hafiyyesi** (1315) adlı kitaplarında, istifade ettikleri eserler ile süreli yayın organlarını belirtmiş olmaları; E.Lavisse-A.Rambaud' dan çevirdiği **Tarih-i Umumi**' ye (I.cilt "Evveliyat" kısmı, 1334) yaptığı ilâvelerde ve 1328 (H.)' de yayınladığı **Devlet-i Osmaniye Asr-ı Hâzır Tarihi** adlı kitabında, faydalandığı bazı eserleri zikretmiş olması gibi.

Seydi, Mehmed İzzet ve L. Feuillet ile birlikte giriştikleri ve fransızcadaki yedi ciltlik Larousse'un türkçedeki benzeri biçiminde olmasını plânladıkları lûgat ve ansiklopedi çalışması Musavver Dairet ül Maarif'tir. Alfabetik biçimde beş ya da altı cilt olması düşünülen ve aslında önemli kısmının hazırlanmış olduğu ifade edilen bu çalışma birinci cilt ve ikinci cildin ilk üç cüzü yayınlandıktan sonra yarım kalmıştır. Tamamlanamayan diğer eser ise, daha önce de kısaca belirttiğimiz üzere Ali Reşat'ın ilk kez 1334'te –dördüncü bölümü Şark İmparatorluğu Tarihi, hâşiyeler hariç Yusuf Behçet Bey tarafından çevrilmiş olmak üzere– tercümesine giriştiği E. Lavisse ve A. Rambaud'un 12 ciltte meydana getirdikleri Tarih-i Umumi, IV. Asırdan Zamanımıza Kadar adlı eserdir. Ali Reşat bu kitabın birinci cildinin birinci kısmını tercüme ederek yayınlamıştır. Az önce de değindiğimiz gibi 1926'da Maarif Vekaleti'nce yeniden ele alınan bu tercüme girişimi I. cilt "Evveliyat" kısmının tamamının çevrilmesinin ardından yarım kalmış, diğer 11 cilt türkçeye kazandırılamamıştır.

Bundan otuz yıl kadar önce, Ali Reşat'ın evlatlarının sağladığı bilgilerden hareketle, kısa özyaşam öyküsü ile birlikte eserlerinin de mümkün olduğunca iyi düzenlenmiş bir listesini yayınlayan Ali Çankaya Mücellidoğlu olmuştur[15]. Bunun ardından, Ali Reşat'ın küçük oğlu Ercüment Osma (1920-1998)'nın girişimi ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi yetkililerinin 1989 yılında Ali Reşat'ın sicil dosyasından hareketle düzenledikleri bir bibliyografya listesi daha vardır ki bu yayınlanmamıştır. Ancak her iki çalışmada da bazı önemli eksiklikler ve eserlerin basım yıllarından sayfa sayılarına kadar bazı bilgilerde hatalar bulunmaktadır. Biz elimizden geldiğince geniş kapsamlı tutmağa çalıştığımız bu bibliyografya denemesini, ulaşabildiğimiz eserlerin tamamını incelemek suretiyle meydana getirdik. Buna rağmen elbette ki eksik ve hatalardan tamamen âzâde olduğumuzu söylemek fazla iddialı olacaktır. Şüphe yok ki hem kitap hem de makaleler bakımından mükemmel olmayan bu bibliyografya denemesi, ileride yapılacak araştırmalar ile, içerisinde barındırabileceği kimi eksiklik ve yanlışlıklardan arınabilecek ve daha geniş bir içeriğe ulaşabilecektir.

[15] Ali Çankaya Mücellidoğlu, **Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, II. Cilt, İstanbul 1968-1969, s.747-749.

A- KİTAPLARI

1-Roman Çevirileri

–*Altın Volkanı* (Jul Vern [Jules Verne]'in Metrukât-ı Kalemiyyesinden. Mütercimi Ali Reşad) Mihran Matbaası, İstanbul 1324, 430 sayfa.

[Sabah gazetesinde 06.09.1322 (19.09.1906) - Aralık 1322 (1906) tarihleri arasında, müterciminin imzası olmaksızın tefrika biçiminde yayınlanmış romanın meşrutiyet devrinde kitaplaştırılmış halidir.]

–*Kenyon* (Valas Kok [Wallace Cook]'tan. Mütercimi Ali Reşad) Mihran Matbaası, İstanbul 1325, 190 sayfa.

[Sabah gazetesinde Mart 1323 - Nisan 1323 (1907) tarihleri arasında, müterciminin imzası olmaksızın tefrika biçiminde yayınlanmış romanın meşrutiyet devrinde kitaplaştırılmış halidir.]

–*Maryan* (Mayn Rad [Mein Red]'dan. Mütercimi Ali Reşad) Mihran Matbaası, İstanbul 1325, 212 sayfa.

[Sabah gazetesinde Temmuz 1323 - Eylül 1323 (1907) tarihleri arasında, müterciminin imzası olmaksızın tefrika biçiminde yayınlanmış romanın meşrutiyet devrinde kitaplaştırılmış halidir.]

–*Vilyam* (Mayn Rad [Mein Red]'dan. Mütercimi Ali Reşad) Mihran Matbaası, İstanbul 1325, 189 sayfa.

[Yayınlanış tarihlerini belirleyememiş olmamıza karşın büyük olasılıkla 1907 yılı sonu ya da 1908 yılı başında, yine Sabah gazetesinde mütercimin imzası olmaksızın, tefrika biçiminde yayınlanmış olan romanın kitaplaştırılmış halidir.]

2-Biyografik Eserleri

–*Bismark, Hayat-ı Hususi ve Siyasisi*, (Ali Reşad - [Babanzâde] İsmail Hakkı) Matbaa-i Âmire, Dersaadet 1316 (H.), 376 sayfa.

[Bu eser türkçede, döneminin önemli bir Avrupalı siyaset adamı üzerine kaleme alınmış ilk kapsamlı biyografik çalışma durumundadır. Kitap 1320 (H.)(1902-1903)'de ikinci baskısını yapmıştır.]

–*Dreyfus Mes'elesi ve Esbab-ı Hafiyyesi*, (Ali Reşad - [Babanzâde] İsmail Hakkı) A. Asadoryan – Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1315, 420 sayfa.

[Dreyfus olayının en sıcak günlerinin yaşandığı bir dönemde kaleme alınmış olan bu eser , özellikle Avrupa"da gelişen anti-semitizm (yahudi aleyhtarlığı) akımına karşı fikirleri içerisinde barındırması ve insan hakları ile adalet gibi kavramlara dikkat çekmesi bakımından önem taşımaktadır. Aynı yıl (1899)içerisinde, kitap ile aynı adda 40 sayfalık bir tanıtım broşürü de yayınlanmıştır.]

–*Bismark*; Maarif Vekâleti yayını, "Büyük Adamlar Serisi", No.5 Devlet Matbaası, İstanbul 1930, 90+1sayfa.

[Bu kitap Ali Reşat'ın, İsmail Hakkı (Babanzâde) ile birlikte 1898'de kaleme aldıkları ilk çalışmaları Bismark, Hayat-ı Hususi ve Siyasisi'nin kısmen özetlenmiş ve bazı bölümlerinin yeniden düzenlenmiş biçimidir. Ayrıca yine bu eser Ali Reşat'ın, ölümünden sonra yayınlanmış son çalışması olma özelliğini de taşımaktadır.]

3- Monografik Eserleri

–Ch. Seignobos, *Tarih-i Siyasi, -1814'ten 1896'ya kadar- Asr-ı Hâzırda Avrupa*, (mütercimi Ali Reşad, [Birinci cildin 1324'teki ilk baskısı Ali Kemal ile birlikte]), Üç cilt, Kanaat Kütübhanesi, "Ulûm-u İctimaiye ve Tarihiye Kütübhanesi" Serisi No.1, İstanbul 1324,1325,1326.

I. Cilt (Kanaat Kütübhanesi, Kader Matbaası), 1324, 421 sayfa.

II. Cilt (Kanaat Kütübhanesi, Kader Matbaası), 1325, 469 sayfa.

III. Cilt (Kanaat Kütübhanesi, Ahmed Sâki Bey Matbaası), 1326, 256+8 sayfa.

[Ali Reşat'ın Seignobos'tan çevirdiği bu eser, türkçede batılı anlamda ve "siyasi tarih" adı altında yayınlanmış ilk kitap durumundadır.]

–Ed. Engelhardt, *Türkiye ve Tanzimat, Devlet-i Osmaniye'nin Tarih-i Islahatı, 1826-1882*, (mütercimi Ali Reşad), Kanaat Kütübhanesi, "Ulûm-u İctimaiye ve Tarihiye Kütübhanesi" serisi No.2, İstanbul 1328 (H.), 489+7 sayfa.

[Ali Reşat'ın Engelhardt'tan çevirdiği bu eser, türkçede Tanzimat dönemi üzerine yayınlanmış ilk monografik eserdir.]

–"Fransız diplomatlarından bir zât", *Kapitülasyonlar, Tarihi, Menşe'i, Asılları* (mütercimleri Ali Reşad ve Macar İskender), Kanaat Kütübhanesi, "Ulûm-u İctimaiye ve Tarihiye Kütübhanesi" Serisi No.4, İstanbul 1330 (H.), 351+4 sayfa.

[Ali Reşat'ın Macar İskender ile birlikte fransızcadan çevirdiği bu kitap, kapitülasyonlar üzerine türkçede yayınlanmış ilk kapsamlı monografik eserdir.

Eserin orijinalinde de yazar ismi yoktur ve "Un Ancien Diplomate" ifadesi ile yetinilmiştir.]

–*Mufassal, Musavver Fransa İhtilâl-i Kebiri Tarihi*, İki cilt, Kanaat Kütübhanesi, "Ulûm-u İctimaiye ve Tarihiye Kütübhanesi" Serisi No.8, İstanbul 1331(H.);

I.Cilt 479 sayfa.

II.Cilt 437+3 sayfa.

[Ali Reşat'ın kaleme aldığı iki ciltlik bu eser, Fransız Devrimi ve dönemi üzerine türkçede kaleme alınmış ilk geniş kapsamlı monografik çalışmadır. Tevfik Çavdar'ın 1989'da belirttiği üzere eser, türkçede Fransız Devrimi üzerine yayınlanmış en kapsamlı çalışmadır. (Tevfik Çavdar, " Osmanlı Gözüyle Fransız Devrimi " 1789'dan 1989'a Fransız Devrimi'nin İkiyüzüncü Yılı, (Cumhuriyet gazetesi eki). 09.06.1989, s. 13]

–Serge Goriainow, *Devlet-i Osmaniye–Rusya Siyaseti* (mütercimleri Ali Reşad ve Macar İskender), Kanaat Kütübhanesi, "Ulûm-u İctimaiye ve Tarihiye Kütübhanesi" Serisi No.11, Dersaadet 1331(H.) 504+3+4 sayfa.

[S. Goriainow'un Le Bosphore et Dardanelles adlı fransızca eserinin çevirisidir. Bu eser, Boğazlar Sorunu çerçevesinde, bilhassa ondokuzuncu yüzyılda hareketlenen Osmanlı-Rus ilişkileri üzerine türkçede yayınlanmış belgesel nitelikli monografik çalışmadır.]

–Jean Leune, *Daima Hilekâr* (mütercimi Ali Reşad), İki Cilt, Kanaat Kütübhanesi, "Yeni Kütübhane" Serisi, No.1-2, İstanbul 1339.

I. Cilt, 1339, 170 sayfa;

II. Cilt, 1339, 205+1 sayfa.

[Fransa'da yayınlanan Illustration dergisinin yazarı Jean Leune'ün eseri L'Eternel Ulysse adlı eserinin tercümesidir. Leune'ün 1911 ile 1922 yılları arasında, esas itibariyle Yunanistan'ın tarafından izlediği gelişmeleri kendi başından geçenlerle birlikte kaleme döktüğü ve Türklere yapılan haksızlıkları dillendirdiği bir eser olup, türkçede basıldığı 1923 yılı itibariyle de Türk-Yunan ilişkilerinin en sıcak günlerinde okuyucuya sunulmuş olması dikkat çekicidir.]

–*Faşizm* (..."Piyetro Gorgolini, Domeniko Ruso ve İtalikus nam-ı müstearîyle yazan bir Fransız müellifinin neşriyat ve makalâtın(dan) intihab ve bu eserlerin mühim kısımlarının tercümesinden ibarettir.") Muharriri Ali Reşad, Kanaat Kütübhanesi, "Yeni Kütübhane" Serisi, No.8, İstanbul 1340, 123+2 sayfa.[Faşizmin kendisini yeni yeni hissettirdiği bir dönemde, türkçede konusu üzerine yayınlanmış ilk monografik eserdir.]

–Gustave Le Bon, *Cihan Muvazenesinin Bozulması*, (mütercimleri Ali Reşad ve Galib Atâ), İki cilt, Kanaat Kütübhanesi, "Yeni Kütübhane" Serisi No.9-10, İstanbul 1340.

I. Cilt, 1340, 151+1 sayfa;

II. Cilt, 1340, 153+1 sayfa.

–H.C. Wells, *Cihan Tarihinin Umumi Hatları*. Üçüncü cilt (Üçüncü ciltte, Ali Reşat'ın tercüme ettiği üç bölüm: "Garb ve Bizans İmparatorluklarının İnhitat ve İnkısamı Esnasında Asya'nın Tarihi" (s.42-69); "Muhammed ve İslâmiyet" (s.70-100); "Cengiz Han ve Haleflerinin Büyük İmparatorluğu (Karayolları Asrı)" (s.157-181). Beş cilt, Maarif Vekâleti Neşriyatı, Devlet Matbaası, İstanbul 1927-1928 (1928).

[Atatürk'ün isteği ile – ve Maarif Vekâleti'nce müderris ve muallimlerden oluşturulan bir komisyon tarafından türkçeye çevrilen beş ciltlik bu eserin üçüncü cildinin diğer bölümleri, Galib Bahtiyar ve Avni beyler tarafından tercüme edilmiştir.]

4-Ders Kitapları

a-İlkokullara Tarih Ders Kitapları

–*Küçük Tarih* (İbtidai Mektebe Mahsus), (Ali Reşad - Ali Seydi). Kanaat Matbaası, İstanbul 1327 (H.), 120 sayfa (?).

-*Tarih-i Umumi – Resimli ve Haritalı* -, Üç cilt (İdadi, -"devre-i ulâ"- üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflar için), (Ali Reşat – Ali Seydi), Kanaat Matbaası, İstanbul 1327 (H.).

I. Cilt, 1327 (H.), 208 sayfa;

II. Cilt, 1327 (H.), 189 sayfa;

III. Cilt, 1327 (H.), 205 sayfa (?)

[Bu kitap 1330 (H.) (1912)'ye kadar üç baskı yapmıştır.]

-*Çocuklara Tarih Dersleri (İslâm, Türk ve Osmanlı meşâhiri)*, (Sultani – "devre-i ulâ" [ilk ve ortaokullar kısmı] – ikinci sınıf için), Matbaa-i Âmire, İstanbul 1331, 115 sayfa.

-*Tarih-i Umumi*, İki cilt (Sultani –"devre-i ulâ"– üçüncü ve dördüncü sınıflar için), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1331

I. Cilt, 1331, 200 sayfa (?)

II. Cilt, 1331, 180 sayfa (?)

-Kurun-u Cedide Tarihi, (Sultani –"devre-i ulâ"– beşinci sınıf için), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1331, 162 sayfa.

-Tarih-i Osmani, (Sultani –"devre-i ulâ"– üçüncü sınıf için), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1334, 104 sayfa.

-Tarih-i Enbiyâ ve İslâm, (Sultani –"devre-i ulâ"– dördüncü sınıf için), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1338, 104 sayfa.

-Tarih-i Osmanî, (Sultani –"devre-i ulâ"– beşinci sınıf için), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1338, 168 sayfa.

-İlk Mekteblere Tarih Dersleri, İki cilt (İlkokul dördüncü ve beşinci sınıflar için), Türk Neşriyat Yurdu, Şark ve Maarif Kütübhaneleri, istanbul 1928.

I. Cilt, 1928, 135 sayfa (İkinci baskı 1929, 183 sayfa)

II. Cilt, 1928, 173 sayfa (İkinci baskı 1929, 287 sayfa)

[İlk Mekteblere Tarih Dersleri'nin 1928'de eski harflerle yapılan birinci baskısı Ali Reşat'ın Yeni Matbaa'sında basılmıştır.]

b-Ortaokullara Tarih Ders Kitapları

–Tarih-i İslâm -Resimli ve Haritalı-, (Mekâtib-i Rüşdiye birinci sınıf için), (Ali Reşad - Ali Seydi) Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1327 (H.), 103+9 sayfa.

–Tarih-i Osmanî -Resimli ve Haritalı-, (Mekâtib-i Rüşdiye ikinci sınıf için), (Ali Reşad - Ali Seydi) Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1327(H.), 143 +5 sayfa.

[Bu kitap aynı yıl içerisinde ikinci baskısını yapmıştır.]

–Tarih-i Umumi - Resimli ve Haritalı -, (Mekâtib-i Rüşdiye üçüncü sınıf için), (Ali Reşad - Ali Seydi) Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1327(H.), 202 +6 sayfa.

–Yeni Tarih-i Umumi, Üç cilt (liselerin birinci devre birinci, ikinci ve üçüncü sınıfları için), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1340.

I. Cilt, 1340, 399 sayfa;

II. Cilt, 1340, 391+1 sayfa;

III. Cilt, 1340, 453+1 sayfa.

[Üç ciltlik bu çalışma 1341(1925)'de ikinci, 1926'da da üçüncü kez, Kanaat Kütübhanesi ile Ali Reşat'ın Yeni Matbaa'sı ortaklığında basılmıştır. Eserin

ikinci cildinin, 1927'de Kanaat Kütübhanesi ve Amedî Matbaası ortaklığında bir kez daha yayınlandığını tesbit ettik.]

–*Umumi Tarih*, Üç cilt (Ortaokul birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için) Türk Neşriyat Yurdu, Şark ve Maarif Kütübhaneleri. İstanbul 1928.

I. Cilt, 1928, 310+2 sayfa (İkinci baskı 1929, 310 sayfa)

II. Cilt, 1928, 293 sayfa (İkinci baskı 1929, 352 sayfa)

III. Cilt, 1928, 405 sayfa (?) (İkinci baskı 1929, 432 sayfa).

c-Liselere Tarih Ders Kitapları

–*Fransa İhtilâl-i Kebiri*, Artin Asadoryan Matbaası. İstanbul, 1327 (H.), 184 sayfa.

[Ali Reşat'ın Mercan Mekteb-i İdadisi son sınıfında okuttuğu Tarih-i Umumi dersinin Fransız Devrimi kısmının –ismini belirtmeyip "Fransa'nın en güzide müverrihlerinden" dediği bir yazardan icmalen tercüme yoluyla– kitaplaştırılmış halidir. Bu kitap aynı zamanda – o kadar ayrıntılı olmasa dahi- türkçede Fransız Devrimi üzerine kaleme alınmış ilk monografik eser durumundadır.]

–Charles Seignobos, *Tarih-i Umumi (Kurun-u Vusta)*, İkinci cilt ,(İdadi ikinci sınıf için), (mütercimi Ali Reşad), Selânik Matbaası. İstanbul 1327(H.), 322+6 sayfa.

–*Asr-ı Hâzır Tarihi*, (İdadi son sınıf için), Kanaat Kütübhanesi, Kader Matbaası. İstanbul 1327(H.), 411 sayfa.

[Bu eser Osmanlı'da lise düzeyindeki okullar için, Asr-ı Hazır tarihi adı altında yayınlanmış ilk tarih kitabı durumundadır.]

–*Asr-ı Hâzır Tarihi (1789'dan Zamanımıza Kadar)*, (Sultani ve İdadi son sınıflar için), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1330 (H.), 726+12 sayfa.

–*Tarih-i Umumi*, Dört cilt (Sultani altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu sınıflar için) Kanaat Kütübhanesi, İstanbul, 1330, 1330, 1331, 1339.

I. cilt (Kurun-u Ûlâ), Tefeyyüz Matbaası, 1330, 525+1 sayfa;

II. cilt (Kurun-u Vusta), 1330, 568+1 sayfa;

III. cilt (Kurun-u Cedide), 1331, 504+1 sayfa;

IV. cilt (Kurun-u Cedide evahiri ve Asr-ı Hazır), 1339, 588+4 sayfa.

[İlk üç cilt, 1335'e dek üç baskı yapmıştır.]

–*Tarih-i Kadim*, İki cilt (Sultani edebiyat şubesi, onuncu ve onbirinci sınıflar için...tercüme ve iktibastır), Matbaa-i Âmire, Maarif-i Umumiye Nezareti neşriyatı, "Telif ve Tercüme Kütüphanesi" Serisi (Birinci cilt No:9; ikinci cilt No:41) İstanbul, 1331.

I. cilt (Akvam-ı Kadime-i Şarkiyye ve Yunaniler), (Seignobos, Maspero ve Leon Cahun'un eserlerinden tercüme ve iktibastır), 1331, 600 sayfa.

II. cilt (Romalılar, Bizanslılar, Islavlar, Türkler, İranîler), (Seignobos, Cahun, Bayet ve Denis'in eserlerinden tercüme ve iktibas edilmiştir) 1331, 509 sayfa.

–*Kurun-u Cedide Tarihi*, İki Cilt (Sultani, Fünun ve Edebiyat şubeleri on ve on birinci sınıflar için), Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332, 1333.

I. Cilt (İstanbul'un Fethinden Karlofça Muahedesine Kadar Tarih-i Osmanî ve 16, 17nci Asırlarda Avrupa Tarihi), 1332, 694 sayfa;

II. Cilt (Karlofça Muahedesinden Bükreş Muahedesine Kadar Devlet-i Osmaniye ve Onsekizinci Asırda Avrupa), 1333, 647 sayfa.

–*Asr-ı Hazır Tarihi*, (Liselerin ikinci devre son sınıflarına mahsus). Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti neşriyatı, İstanbul 1926, 472+2 sayfa.

–*Umumi Tarih*, İki Cilt (Lise birinci ve üçüncü sınıflar için), Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti yayını, Devlet Matbaası. İstanbul 1928.

I. Cilt, 1928, 312+4 sayfa (İkinci baskı, 1929, 336+2 sayfa);

II. Cilt, 1928, 365+7 sayfa (İkinci baskı, 1929, 319+2 sayfa).

[Umumi Tarih'lerin 1928'de eski harflerle yapılan birinci baskıları Ali Reşat'ın Yeni Matbaa'sında basılmıştır. Bu arada, bazı yerlerde Ali Reşat'ın lise ikinci sınıflar için de tarih kitabı kaleme almış olduğu belirtilmekteyse de biz bu bilgiyi doğrulayamadığımız için buraya aktarmadık.]

d- Mesleki Öğretim ve Yüksek Öğretim Okullarına Tarih Ders Kitapları

–*Devlet-i Osmanîye Asr-ı Hâzır Tarihi*, (Maliye Mektebi Memuriyn-i Hazine Sınıfı ders notları). Kanaat Kütübhanesi "Maliye Kütübhanesi" Serisi No:4, Matbaa-i Kader, Dersaadet 1328(H.), 488 sayfa.

–*Avrupa ile Münasebât-ı Hariciyyemiz Nokta-i Nazarından Tarih-i Osmanî*, (Mekteb-i Mülkiye birinci sınıfında takrir edilen ders notları), Kanaat Matbaası, İstanbul 1329 (H.), 776 sayfa.

ALİ REŞAT BİBLİYOGRAFYASI

–*Tarih-i Umumi, Dördüncü Asırdan Zamanımıza Kadar*, (Birinci Cilt, birinci kısım: "Evveliyât" (M.S. 295-887) "Ernest Lavisse-Alfred Rambaud'un riyaseti altında bir hey'et tarafından neşrolunmuş ve Darülfünun müderrislerinden Ali Reşad Bey tarafından türkçeye tercüme edilmiştir." "Metin ve haşiyelere yapılmış ince huruflu ekler hariç olmak üzere, dördüncü bab "Şark İmparatorluğu Tarihi" Yusuf Behçet Bey tarafından tercüme edilmiştir.") Birinci Cilt, birinci kısım: "Evveliyât" (M.S. 395-887) Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334, 576 sayfa. (İkinci baskı, "Evveliyât" (M.S. 395-1095) Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti neşriyatından No:35, Matbaa-i Maarif, İstanbul 1926, 842 sayfa)

[Orijinali toplam 12 cilt olan "Histoire Générale du IVe Siècle à Nos Jours" adlı bu eseri, 1334'de çevirmeye girişen Ali Reşat'ın bu faaliyeti yarım kalmış ve her cildini iki kısımda yayınlamayı planladığı eserin birinci cilt, birinci kısmı olarak "Evveliyât" (M.S. 395-887) basılmış, gerisi getirilememiştir. 1926'da Maarif Vekaleti'nce oluşturulan ve içerisinde Ali Reşat'tan başka, Darülfünun Edebiyat Medresesi hocalarından müderris Necib Âsım, muallim Behçet ve muallim Ali Muzaffer beylerin bulunduğu bir komisyon tarafından yeniden ele alınan eser; türkçede daha da genişleyen hacmini küçültebilmek için Ali Reşat'ın yaptığı dipnot ve küçük puntolu ilavelerin çıkartılması ve orijinalinin aynısını yayınlamak suretiyle birinci cildin tamamı "Evveliyât" (M.S. 395-1095) olarak tek kitap halinde yayınlanmıştır. Ancak bu ikinci baskı da yarım kalmış ve eserin devamı getirilememiştir. Bu ikinci baskıda, 1923 yılı sonundan itibaren Darülfünun'daki görevinden ayrılmış olmasına karşın Ali Reşat'ın "müderris" olarak zikredildiği görülmektedir.]

–*Tarih-i Siyasi* (Mekteb-i Mülkiye birinci sınıf ders notları), Mekteb-i Mülkiye Matbaası, taşbaskı, İstanbul 1334, 424+4 sayfa

–*Tarih-i Siyasi* (Mekteb-i Mülkiye ikinci sınıf ders notları), Mekteb-i Mülkiye Matbaası, taşbaskı,İstanbul 1335, 480+4 sayfa

–*Tarih-i Siyasi* (Mekteb-i Mülkiye birinci sınıf için yeniden düzenlenmiş baskı), Mekteb-i Mülkiye Matbaası, taşbaskı, İstanbul 1338, 448+4 sayfa

–*Tarih-i Siyasi*,[1812-1822] – Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan) Darülfünun Matbaası, taşbaskı İstanbul 1335, 365+2 sayfa

–*Tarih-i Siyasi*,[1815-1823] – Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan) Darülfünun Matbaası, taşbaskı,İstanbul 1336, 254+3 sayfa

–*Tarih-i Siyasi*,[1822-1834] – Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan) Darülfünun Matbaası, taşbaskı, İstanbul 1337, 555+2 sayfa

–*Tarih-i Siyasi*, - Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan) Darülfünun Matbaası, taşbaskı,İstanbul 1337, 272+3 sayfa

–*Tarih-i Siyasi*,[1834-1839] – Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan), Darülfünun Matbaası, taşbaskı İstanbul 1338, 431+4 sayfa

-*Tarih-i Siyasi*,[1839-1841] – Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan), Darülfünun Matbaası, taşbaskı,İstanbul 1338, 533+4 sayfa

–*Tarih-i Siyasi*,[1841-1847] – Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan), Darülfünun Matbaası, taşbaskı,İstanbul 1338, 594+4 sayfa

–*Tarih-i Siyasi*,[1849-1852] – Ders notları - (Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Şubesi Neşriyatı'ndan), Darülfünun Matbaası, taşbaskı,İstanbul 1339, 304+3 sayfa

-Onsekizinci ve Ondokuzuncu Asırlarda Tarih-i Umumî ve Osmanî, Üç cilt – Ders notları – (Mekteb-i Mülkiye.. birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için), mübeyyizi Cemal Edhem Efendi, (Mekteb-i Mülkiye Külliyatı, No. 18, No. 20), Mekteb-i Mülkiye Matbaası, taşbaskı, İstanbul 1335, 1336.

I. Cilt, 1335, 450 sayfa (?)

II. Cilt, 1335, 475+5 sayfa

III. Cilt, 1336, 427+5 sayfa.

e- Ansiklopedik Çalışma

-*Musavver Dairet-ül Maarif (Dairet-ul-Mearif İllustré Dictionnaire Encyclopédique Universel Turc-Français)*, 1.cilt ve 2.cildin ilk üç cüz'ü. (Hazırlayanlar; Mülkiye müfettişlerinden ve Tarih-i Osmani Encümeni âzâ-i daimesinden Ali Seydi; Dârülmuallimiyn-i Âliye müdürü ve Mekteb-i Mülkiye Tarih-i Osmani muallimi Ali Reşad; Darülfünun, Darülmuallimiyn ve Darüşşafaka Riyaziye muallimlerinden ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye âzâsından Mehmed İzzet; Mekteb-i Sultani müdür-ü sani-i sabıkı, For [Faure] Lisesi [Fizik ve Doğa bilimleri] muallimlerinden ve İstanbul gazetesi muharrirlerinden Föyye [Feuillet] ve memleketimizin meşâhir ve muharririyn ve muallimiyninden birçok zevâtın muavenet-i tahririyeleriyle..), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul 1332 (H.), 1333 (H.).

I. cilt ("A"dan "Egisthe"ye kadar), 1332 (H.) 1064 sayfa;

II. cilt, 1-3 cüz ("Usseyd"e kadar), 1333 (H.) 488 sayfa.

[Yarım kalan bu ansiklopedik çalışmanın bir de 1331'de bir tanıtım broşürü yayınlanmıştır.]

B-MAKALELERİ:

1- "Gazete"de

– "Maarife Bir Nazar", 19 Temmuz 1324 Cumartesi, sayı 3, syf.2, sütun 2-3-4.

[Bu yazı, tespit edebildiğimiz kadarıyla Ali Reşat'ın gazetelerde yayınlanmış imzalı tek yazısıdır. II. Abdülhamit dönemiyle kıyaslamalı olarak meşrutiyet hükümetlerinin eğitim alanında yapmaları gereken yenileşmelerden bahsetmektedir.]

2- "Mülkiye" dergisinde

– "Mes'ele-i Şarkiyye'den: Mahmud-u Sani ve Mehmed Ali", Numero: 4, c.1, 1 Mayıs 1325, sayfa 32-47.

– "Mes'ele-i Şarkiyye'den: Mısır ve Avrupa", Numero: 5, c.1, 1 Haziran 1325, sayfa 39-54.

– "Mes'ele-i Şarkiyye'den: Mısır ve Avrupa", Numero: 6, c.2, 1 Temmuz 1325, sayfa 38-43.

[Ali Reşat'ın Mülkiye Mecmuası'nda, Mısır Meselesi bağlamında Doğu Sorunu üzerine kaleme aldığı toplam 27 sayfa ve 3 bölümlük diziyazı.]

– "Şark ve Avrupa, Makamât-ı Mukaddese Mes'elesi", Numero: 7, c.2, 1 Ağustos 1325, sayfa 62-64.

– "Şark ve Avrupa, Makamât-ı Mukaddese Mes'elesi", Numero: 8, c.2, 1 Eylül 1325, sayfa 62-64.

– "Şark ve Avrupa, Makamât-ı Mukaddese Mes'elesi", Numero: 10, c.2, 1 Teşrin-i Sani 1325, sayfa 63-64.

– "Şark ve Avrupa, Makamât-ı Mukaddese Mes'elesi", Numero: 11, c.2, 1 Kanun-u Evvel 1325, sayfa 62-64.

– "Şark ve Avrupa, Makamât-ı Mukaddese Mes'elesi", Numero: 12, c.2, 1 Kanun-u Sani 1325, sayfa 57-64.

– "Şark ve Avrupa, Makamât-ı Mukaddese Mes'elesi", Numero: 16, c.3, 1 Mayıs 1326, sayfa 49-54.

– "Şark ve Avrupa, Makamât-ı Mukaddese Mes'elesi", Numero: 18, c.3, 1 Temmuz 1326, sayfa 37-41.

[Ali Reşat'ın bu kez, ondokuzuncu yüzyılın gündemdeki diğer bir meselesi olan Kutsal Yerler Sorunu üzerine kaleme aldığı, Osmanlı'nın Avrupa ile Rusya arasındaki ilişkilerini konu ettiği toplam 29 sayfa ve 7 bölümlük diziyazısıdır.]

– "İhtirâât ve Keşfiyyâtın Siyasiyata Tesiri" (Mütercimi Ali Reşad – "Senyobos'un Tarih-i Siyasi'sinden muktebestir."), Numero: 17, c.3, 1 Haziran 1326, sayfa 50-64.

[Ali Reşat'ın, Ch. Seignobos'tan üç cilt halinde çevirdiği ve son cildinin o günlerde yayınlanmış olduğu Tarih-i Siyasi, Asr-ı Hâzırda Avrupa adlı eserinin, ondokuzuncu yüzyıl boyunca fen bilimleri ve teknoloji alanında meydana gelen önemli gelişmeleri, özellikle buluş ve keşiflerin uluslar arası siyasete yapmaya başladığı etkileri işlediği bölümünün tercümesidir.]

3- "Tedrisat Mecmuası"nda

– "Mekteblerde Tarih Dersi", Nazariyyât ve Ma'lumât Kısmı, No:20, 10 Mayıs 1328, sayfa 50-64.

– "Dresd Sergisinde Hıfzıssıha-i Mekâtib – Mekteb Binaları", Nazariyyât ve Ma'lumât Kısmı, No:20, 10 Mayıs 1328, sayfa 75-80.

[Ali Reşat'ın Tedrisat Mecmuası'nın 20. sayısında yazdığı ve birincisi ilk ve orta öğretimde – bilhassa lise seviyesinde, siyasete alet edilmemesi ve tarafsız olması bağlamında- çağdaş tarih öğretimini, ikincisi ise genelde eğitimin önemli sorunlarından olan okul binalarının fiziksel koşullarını irdelediği, bu bağlamda hükümetlerin ivedilikle yapması gereken yenileşmelere de işaret ettiği iki yazısıdır. Bunlarda özellikle birincisi, tarih eğitimi bakımından hem Ali Reşat'ın hem de tercüme ederek alıntıladığı Ch. Seignobos'un ilk ve orta öğretimde tarih dersinin yöntem amaç ve niteliği bakımından nasıl verilmesi gerektiğine dair önemli bilgiler içermektedir. Seignobos'dan alıntıladığı kısmın, Seignobos ve Langlois tarafından 1897 yılında ortak kaleme alınmış "Introduction aux Etudes Historiques" adlı eserin sonuç kısmını takiben ilave edilmiş zeyllerden Seignobos'un kaleminden çıkmış olan "I. Zeyl: - Fransa'da Orta Tedrisatta Tarih" bölümü olduğu anlaşılmaktadır. Yusuf Akçura, bir bütün olarak bu kitabın Fransa'dan sonra Osmanlı'da da tarihte usûl üzerine önemli etkisi görüldüğünden 1915 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'nce tercüme ettirilmesine teşebbüs edildiğini, ilk altı formasının Matbaa-i Âmire'de yayınlanmasının ardından devamının getirilemediğini söylemektedir.

Akçura'nın, bilhassa lise düzeyinde tarih öğretiminin mümkün olduğunca tarafsız ve bilimsel kriterlere uygun olarak verilmesi hususunda Seignobos ve Ali Reşat'ın görüşlerine katılmadığı ve Birinci Tarih Kongresi'nde bilimselden çok, ulusal tarihi savunduğu anlaşılmaktadır.(Bkz. Akçuraoğlu Yusuf, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usûllerine Dair", Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar ve Müzakere Zabıtları, Ankara, 1932, s.577-607). Buna karşın "..tarihle meşgul olan, fakat fransızca aslından istifade edemeyen meslektaşlarımıza iyi bir rehber olabilirdi. Tamamlanamamış olması teessüfe şâyândır." (Akçuraoğlu Yusuf, a.g.y., s. 581) diyerek övdüğü eser cumhuriyet döneminde, devrin Kültür Bakanlığı tarafından yeniden ele alınmış ve Galip Ataç'ın kaleminden, bütün olarak, bir kitap halinde türkçeye aktarılmıştır. (Bkz. Ch. V. Langlois ve Ch. Seignobos, Tarih Tetkiklerine Giriş (çeviren, Galip Ataç). T.C. Kültür Bakanlığı yayını, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, 336 sayfa).][16]

[16] Derginin sekizinci (Yetmişbeşinci Yıl Özel) sayısında yayınlanan "Mustafa Çağatay Uluçay Bibliyografyası Denemesi" adlı çalışmamıza ek: M. Çağatay Uluçay'ın 1955 ile 1959 yılları arasında, Özyürek yayınevinin popüler nitelikte düzenlemiş olduğu altı ayrı dizisinden çıkan toplam 62 kitabının 42"si , Uluçay'ın ölümünden sonra aynı yayınevi tarafından bu kez 'Özyürek Çocuk Kitapları' adlı serisinde –eski seri isimlerinin aynı yahut benzer isimler altında – toplanmış ve dört kitap halinde yeniden basılmıştır. Bunlar; M. Çağatay Uluçay, **Tarih Öyküleri**, İstanbul, 1976, 254+2 sayfa;...,**Türk Kahramanları**, İstanbul, 1977, 206+2 sayfa; ....,**Ünlü Gezginler**, İstanbul, 1981, 160 sayfa;.....**Ünlü Padişahlar**, İstanbul, 1981, 160 sayfa.